

't Hogeland 'Op Nieuw'

Drie ontwerponderzoeken naar het erf van de toekomst in Noord-Groningen

I Probleem en opgave

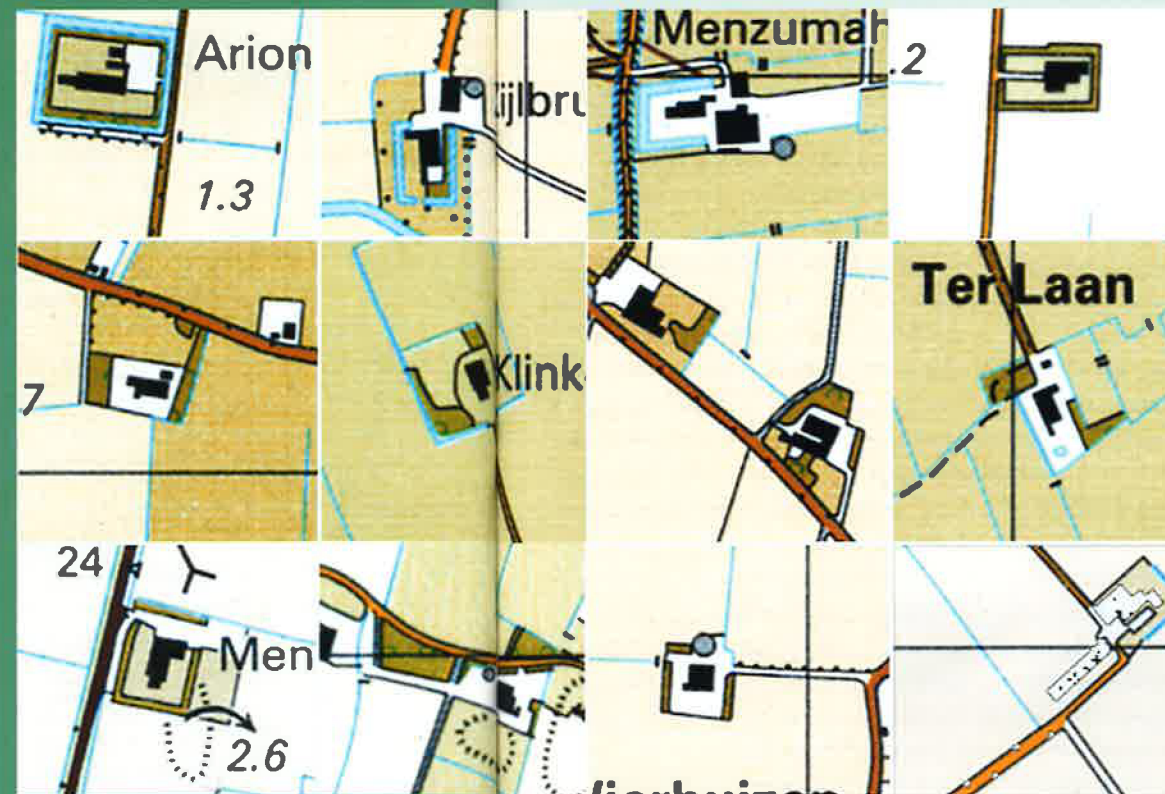
Inleiding

Er is reden tot zorg over de kwaliteit van de Groninger boerenerven. Op het Hogeland, in het gebied van de aandijkningen en in Middag-Humsterland, een groot zeeklei-areaal dat wordt gekenmerkt door enorme vergezichten over subtiele welvingen, is elke vorm van bewoning een topografisch uitroep-teken. De wijze waarop de vaak monumentale, individuele woningen en boerenbedrijven in het wierden- en dijkenlandschap zijn verankerd bepaalt in hoge mate de woonbaarheid, de attractiviteit, de historische structuur en de ruimtelijke oriëntatie.

Eric Luiten is adviserend en publicerend landschapsarchitect en doceert aan de Wageningen Universiteit en aan de Academie van Bouwkunst te Amsterdam.

Eric Luiten

Samenvatting en bespreking van de resultaten van de adviesbureaus LA4SALE Amsterdam Veenenbos en Bosch Arnhem Vista Amsterdam



Inventarisatie huidige erftypen LA4SALE

Door verschillende oorzaken is die verankering aan slijtage onderhevig. Libau (Welstands- en Monumentenzorg Groningen) en de Provincie Groningen hebben daarom gezamenlijk het initiatief genomen om de toekomst van de erven en daarmee de kwaliteit van het platteland, 'op de agenda te zetten'. Zij ambiëren niet alleen de discussie omtrent het belang van een goed erf in Groningen te voeren maar ook om feitelijke nieuwe erven te laten realiseren. Om die reden is samenwerking gezocht (en gevonden) met de Boerderijenstichting, Stichting Landschapsbeheer Groningen, de Vereniging van Groninger Gemeenten en de Groninger afdeling van de LTO.

Het voorstel voor een ontwerponderzoek naar de toekomst van de erven is geaccepteerd als Belvedereproject. De resultaten van het project werden in het najaar van 2003, het Jaar van de Boerderij, onder een breed publiek bekend gemaakt, in samenwerking met het Keuningcongres. Voorliggende notitie is het verslag van het ontwerponderzoek waarvoor drie landschapsarchitectenbureaus zijn uitgenodigd te participeren. In dit verslag wordt het probleem eerst verder uitgediept en worden vervolgens de resultaten van drie bureaus besproken en met elkaar geconfronteerd aan de hand van een aantal thema's. Ten slotte worden er conclusies getrokken en aanbevelingen gedaan.

Probleemstelling

Het Groninger noordelijke wierden- en dijkengebied wordt gekenmerkt door een landschap met hoge cultuurhistorische en archeologische waarden. Dat is bevestigd in het rijksbeleid over de relatie tussen cultuurhistorie en ruimtelijke ontwikkeling. Het landschap is gekwalificeerd als Belvederegebied en zal dus actief moeten worden beschermd. Nieuwe ontwikkelingen zullen alleen worden toegestaan als ze zich goed verhouden tot de historische kwaliteit. Het land toont nog steeds de kenmerken van eeuwenlange strijd tegen het zoute water: een immense schaal en openheid doorsneden door maren, dijken en transparante lanen; vruchtbare grond; prachtig ingepaste streekeigen boerderijen.

De omvang en inpassing van het boeren-erf zijn in het Wierdengebied lange tijd bepaald geweest door het traditionele gezinsbedrijf, dat werkzaam was en grotendeels nog is in de akkerbouw en de melkveehouderij. Erven waren bemeten op de schaal van de activiteiten in huis, schuur en bijgebouwen. Die eenduidige opbouw staat onder druk. Als gevolg van nationaal en internationaal landbouwbeleid en door veranderingen in agrarische wet- en regelgeving doen zich in de bedrijvigheid verschuivingen voor die hun effect hebben op de verschijningsvorm van het erf.

Veenenbos en Bosch

Volgens Veenenbos en Bosch staat de manier waarop tegenwoordig met erfvergroting en erfbepanting wordt omgegaan in geen verhouding tot de rijke traditie in het Hogeland. Een rondgang door het gebied en een analyse van de gemeentelijke bestemmingsplannen maakt in de ogen van de ontwerpers duidelijk dat de huidige regelgeving te globaal is om tot een verantwoorde modernisering en uitbreiding van de bestaande erven te komen.

De in de bestemmingsplannen aangegeven maximum kavel-groottes en de meestal naar drie kanten wijzende uitbreidingsrichtingen leiden op veel plaatsen tot landschappelijk onbevredigende situaties. Nieuwe schuren en stallen zijn te opvallend gekleurd en staan zelden goed gesitueerd ten opzichte van het oude ensemble. Nieuwbouw gaat ten koste van oude beplanting en nieuwe beplantingen nemen zelden een omvang aan van meer dan een dun randje struiken, dat bovendien te dicht op de nieuwbouw is geplant.

De ontwerpers ontwikkelden een prototypisch erf dat bestaat uit een set ruimtelijke en administratieve spelregels. Eenvoud, flexibiliteit en herhaalbaarheid

staan voorop zodat de ontwikkeling van een kenmerkend erf, dat ook de onvoorziene veranderingen in de toekomst aankan, dichterbij komt. De regels zijn als volgt:

• Uitbreidingskavels

De ruimte rond het voorhuis blijft vrij van uitbreidingen. Aan het oude erf wordt een uitbreidingskavel geschakeld van maximaal één hectare groot. De kavels mogen een zekere autonomie ten opzichte van het oude erf hebben. De nieuwe bedrijfsgebouwen worden op voldoende afstand van de oude schuren gebouwd. Waar mogelijk, blijven de oude schuren in gebruik.

• Uitbreidingsrichting

Een eventuele toekomstige uitbreidingsrichting wordt direct aangegeven. Cultuurhistorische objecten als een dijk, een wierd, een reid of een poel blijven van nieuwbouw gevrijwaard. In geval van burens of nabijgelegen wegen gaat de uitbreiding de andere kant op.

• Groenblok

Een derde van de uitbreidingskavel wordt met groen ingevuld. Dit groen bestaat uit één type beplanting. Het forse groenblok verschilt in aard en omvang van de beplanting van de oude erven en past in de schaal van de nieuwbouw.

• Groentypes

In het wierdenlandschap worden de uitbreidingen van laagblijvend groen als een boomgaard of een griendcultuur voorzien. Bij de bedijkingen kunnen naast de bongerd en het hakhout ook boomweides en gemengd loofbos worden toegepast.

• Reconstructie oude erven

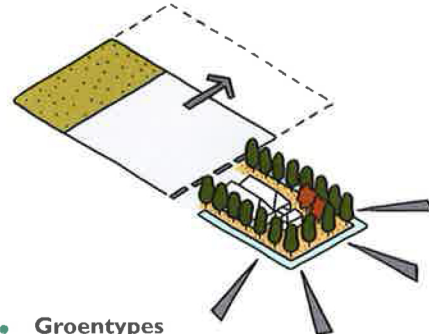
De oude erven worden op hoofdlijnen gereconstrueerd. Vaste onderdelen zijn een gracht, opgaand geboomte rondom het gebouw en enkele bijzondere bomen in de voortuin.

• Woningen

Een investering in landschappelijke kwaliteit wordt beloond met een verruiming van de bestemming van de uitbreidingskavel. Kavels die volgens de spelregels van het prototype zijn ingericht mogen na een bedrijfsbeëindiging met maximaal drie woningen worden bebouwd. Voor de bouwkavels geldt een minimumgrootte van 1500 m².

• Kleur gebouwen

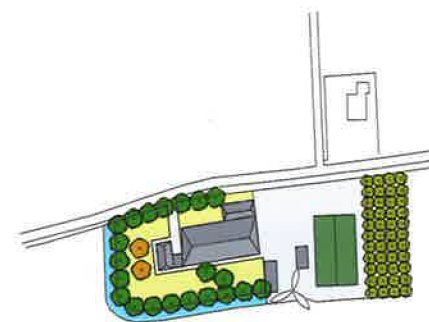
In contrast met de oudbouw krijgt elk nieuw gebouw één kleur. In het oude wierdenlandschap worden voor nieuwbouw grijstinten aangehouden. In de jonge bedijkingen is voor de gebouwen een waaier aan fletse kleuren mogelijk.



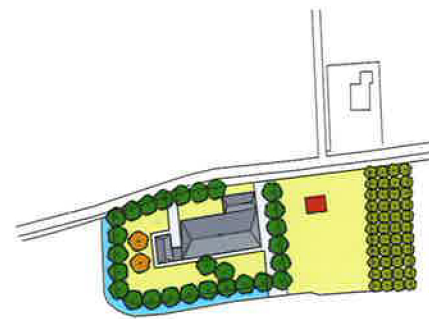
31

32

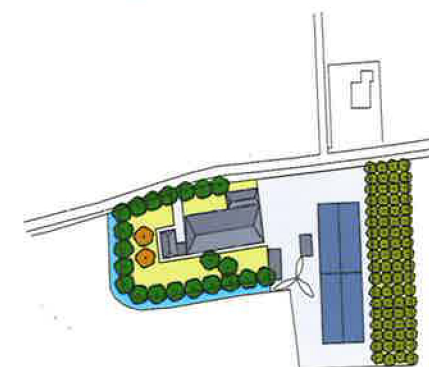
Van boven naar beneden:
Reconstructie van het oude erf en aanplant boomweide



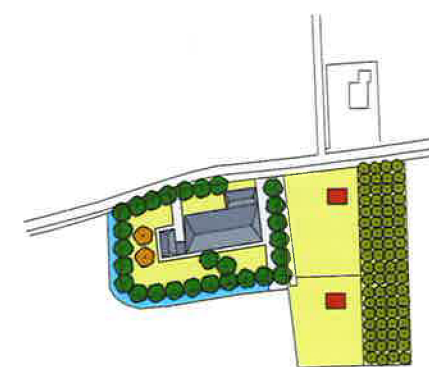
Bedrijfsbeëindiging en bouw van een woning



Bedrijfsvergroting en uitbreiding boomweide



Bedrijfsbeëindiging en bouw van twee woningen



Tevens kan hier op elk nieuw erf een windturbine worden gebouwd. De spelregels van het prototype worden in welstandsnota's en gemeentelijke bestemmingsplannen opgenomen. Wanneer boeren willen uitbreiden of als boeren willen profiteren van de verruiming van de bestemmingsmogelijkheden dienen masterplannen te worden opgesteld waarin voorgaande spelregels worden toegepast. De masterplannen en de daarbij ontwikkelde nieuwbouwen inrichtingsplannen worden ter goedkeuring aan de Welstand voorgelegd. Voor de uitvoering en het beheer van de landschapsplannen voor de oude en de nieuwe erven worden door de overheid subsidies verstrekt. Veenenbos en Bosch hebben zich afgevraagd hoe de boeren kunnen worden verleid tot het opbouwen van een mooi erf. De motor achter de aanleg van volwaardige en ruim bemeten erven is het recht dat eigenaren verwerven om bij bedrijfsbeëindiging maximaal drie woningen op het erf te laten bouwen.

Dat recht gaat over op een bedrijfsopvolger, maar kan niet worden verhandeld naar een andere locatie. Daar ontbreekt immers de landschappelijke voorinvestering die de nieuwbouw van burgerwoningen ook in ruimtelijke zin mogelijk maakt.

Voor de twee voorbeeldbedrijven die aan de ontwerpers zijn toebedeeld zijn verschillende opties uitgewerkt. De masterplannen starten steeds met de aanduiding van de locatie voor de nieuwe beplanting en de gewenste uitbreidingsrichting.

Daarna worden steeds zowel de ontwikkeling naar een grotere bedrijfsomvang als de terugvaloptie naar burgerbewoning in beeld gebracht. In beide landschapstypen wordt het 21ste-eeuwse erf herkenbaar aan de hand van een compact landschapselement, waaraan (als gevolg van de keuze voor bos, boomweide, boomgaard of griend) de interesses van de eigenaar afleesbaar zijn.